
Faşizmin Siyaseti: MHP'nin İktidar Bloğu Karşısında Değişen Strateji ve Konumları

EMRE ARSLAN

Alparslan Türkeş'in 1997'de ölmesinden sonra bir gazeteci, Türkeş'in siyasal hayatı boyunca birden fazla kimlik taşıdığını belirtiyordu: Birincisi, 27 Mayıs 1960 askeri darbesinin "kudretli albayı" olan, ikincisi 1970'lerin siyasi kutuplaşma ortamında taraf tutan, üçüncüsü de 1985'ten sonraki çoğulcu, uzlaşmacı Türkeş (Donat, 1997). Kanımca, Türkeş'in siyasal hayatındaki bu üç aşama, MHP türü siyasetin stratejilerinin de aşamaları olarak açıklanabilir. Faşist partiler lider kültürüne dayandıkları için Türkeş'in MHP öncesi siyasi aktiviteleri de MHP türü siyasetin içinde değerlendirilebilir. Tarihsel olarak ilk strateji, askeri darbe yoluyla devlet iktidarını ele geçirmek; ikinci strateji, iç savaş çıkarma ve başkente baskın yapma yoluyla klasik İtalyan faşizminin eylem planına benzer bir tarzda iktidarı ele geçirmek; üçüncüsü ise, Avrupa'daki neo-faşist partilerin siyasetine benzer bir şekilde seçimleri merkeze alarak iktidarı ele geçirme stratejisi olarak belirtilebilir. Genellikle

strateji denildiğinde bir siyasal öznenin tamamen bilinçli olarak planlanmış hareket planını uygulamaya koyması anlaşılıyor. Oysa bu kısmen doğrudur, zira örneğin MHP'nin stratejilerinde, Türkiye'deki iktidar bloğunun yapısı ve sınıf mücadeleleri biçimlendirici olmuştur. Diğer bir deyişle, MHP'nin stratejilerinin bir çok ögesi tam bir bilinç halinden ziyade farklı koşullara ve karşı stratejilere gösterilen refleksler ve yarı-bilinçli tepkilerden de oluşmaktadır.

Farklı tarihsel koşullarda faşizmin siyaseti somut düzeyde bambaşka görünümlere bürünmüştür. Partinin ekonomi, demokrasi, kültür, millet, vs. üzerine görüşleri farklı koşullarda farklı vurgular kazanmıştır. Buna karşın belirli bir soyutlama düzeyini takip edip, MHP türü bir siyasetin ideolojik düzeydeki ultra-milliyetçi niteliğini sürekli akılda tutmakta fayda var. Ultra-milliyetçiliğe düşünsel düzeyden pratik düzeye doğru üç aşamada yaklaşılmaya çalışalım: İlk aşamada ultra-milliyetçilik, tarihi milletler arasındaki mücadelelerden ibaret görür. Burada millet farklı dönemlerde ırka indirgenirken bazen de kültür, din, dil gibi başka öğelere vurgu yapılarak kullanılabilir. İkinci düzeyde, ultra-milliyetçilik milleti devletle özdeş görür. Devlet tarihsel oluşumu içinde değerlendirilmez, ezelden gelen ve ebede giden tarih-üstü veya tarih-dışı bir gerçeklik addedilir. Üçüncü aşamada ise ultra-milliyetçilik, kendi partisini veya hareketini milletin gerçek temsilcisi ve böylece de devletin gerçek sahibi olarak görür. Bu noktada ultra-milliyetçiliğin en temel siyaseti ortaya çıkmış oluyor: Devletin gerçek sahibine, yani kendilerine iade edilmesi.

1. MHP türü siyasetin kökenleri

MHP'nin ultra-milliyetçi niteliğini sürekli hatırdaki tutmak faydalı ise de, sürekli aynı soyutlama düzeyinde kalmak ayağı yere basar önermelerde bulunmayı engelleyecektir. Zira ultra-milliyetçiliğin farklı dönemlerde işlevi, niteliği ve görünümü de farklılaşmıştır. Bicimci bir değerlendirmenin ötesine geçebilmek için farklı tarihsel koşullarda bu ideolojinin somut durumunu

¹ Bu nitelikleri örneklemek için MHP liderlerinin sözlerinden pek çok örnek verilebilir. Ultra-milliyetçiliğin yukarıda bahsettiğim özelliklerini dönemin Ulkü Ocakları Başkanı Şevkat Çetin'in (1972: 161) şu sözlerinde görmek mümkündür: "Manifesto: "dünya tarihi bir sınıf mücadelesi tarihidir" diye başlar. "butun dünyanın proleterleri birleşiniz diye biter. Türk milliyetçiliğinin manifestosu yazılmak lazım geise. herhalde "dünya tarihi milletler mücadelesi tarihidir" diye başlayıp "her şey Türk için. Türke göre. Türk tarafından" diye bitirmek gerekirdi." MHP ideolojisinin ultra-milliyetçi boyutlarıyla ilgili olarak daha ayrıntılı örnekler için benim "Neo-faşizmin Türkiye Versiyonu Olarak MHP" (2000) adlı yazıma bakılabilir.

incelemek gereklidir. Somut tarihsel koşullar dahilinde MHP'yi analiz etmek için Türkiye'deki iktidar bloğunun dönüşümlerini dikkate almak gerekmektedir. İktidar bloğu kavramı çeşitli sınıfların ve sınıf fraksiyonlarının özgül bir ittifakını ima etmekteyse de, egemen sınıfların siyasi yönelimlerinin doğası hakkında basit bir ittifaktan daha fazla içgörüler vermektedir. Genellikle çeşitli sınıflar belirli bir iktidar bloğu içinde eşit bir şekilde yer almazlar. Nicos Poulantzas'ın belirttiği gibi "iktidar bloğu egemen sınıf veya fraksiyonların, hegemonik sınıf ya da fraksiyon tarafından yönlendirilen çelişkili bir birliğini oluşturur (1975: 296-7). Başka bir deyişle düzenli bir iktidar bloğunda bir sınıf ya da bir sınıf fraksiyonu iktidar bloğunun diğer sınıflarını birleştirir.²

Her bir toplumsal formasyon, tarihsel koşullara ve sınıf mücadelelerine göre değişen farklı iktidar bloklara sahiptir. Türkiye'de kapitalist gelişmenin başlangıcında büyük burjuvazi, iktidar bloğunun özerk bir gücü olacak denli gelişkin değildi. Geçen yüzyılın ikinci yarısından sonra Türkiye iktidar bloğunun egemen bileşeni haline gelmişse de, büyük burjuvazi toplum üzerinde olağanüstü rejimlere ihtiyaç duymayacak şekilde her zaman hegemonya kuramadı. Bu durum Türkiye'de büyük burjuvazinin diğer sınıflar ve kendi iç sınıf fraksiyonları karşısında *doğustan zayıflığını* göstermektedir (Taylan, 1984:40). Taylan'ın da belirttiği gibi Türk burjuvazisinin zayıflığı Türkiye'nin dünya kapitalist düzenindeki kırılma noktasından, oluşumu sırasında Osmanlı burjuvazisinin diğer etnik gruplarla şiddetli mücadeleler yapmış olmasından ve alt sınıflardan korkusundan kaynaklanmaktadır (1984:40).

Türkiye'de milliyetçi ideolojinin biçimlenmesinde Türkiye'nin dünya kapitalist düzenindeki bağımlı konumu ve büyük burjuvazinin iktidar bloğunda özerk güç haline gelemeyişi etkili olmuştur. Batı örneklerine kıyasla daha sonra ortaya çıkan Türk milliyetçisi fikirlerin gerçek anlamda politikleşmesi İttihat ve Terakki Cemiyetinin (İTC) 1908'de iktidarı ele geçirmesiyle gerçekleşti. 1900'ün başlarında milliyetçilik hala içinde ümmet anlayışıyla bir arada bulunan Müslüman gruplar da dahil olmak üzere çok-ethnikli bir yapıda olan Osmanlı imparatorluğunun temel ideolojisi değildi.

² Bu noktada Poulantzas'ın faşizm analizinde ekonomizmi eleştirmek için özel bir çaba sarf ettiğini hatırlatmak gerekiyor. Faşizmin yükselişinin önlenememesinde Komintern'in ekonomist faşizm analizlerinin önemli bir yeri olduğunu vurgulayan Poulantzas, siyaset alanındaki sınıf mücadelesinin önceliğe sahip olduğunu söylemektedir (1980 :37).

Meşrutiyetin ilanından ve İTC'nin iktidara gelmesinden sonra birçok dağınık ve örgütsüz Türk milliyetçisi gruplar İTC altında bir araya geldi. Örneğin Çarlık Rusyasında yaşayan Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu ve Ali Hüseyinzade gibi birçok milliyetçi Türk entelektüeli Osmanlı İmparatorluğuna geldi ve İTC liderliğine belirli ölçülerde etkide bulundu. İTC'nin Türkçü milliyetçiliğinin özgüllüğü I. Dünya Savaşı öncesi dönemin tarihsel koşullarından da kaynaklanmaktadır. Bu savaş koşulları altında Türk burjuvazisinin ve İTC'nin radikal bir milliyetçiliği vardı. Balkan savaşlarında Balkanlardaki Osmanlı topraklarının çoğu kaybedilmişti. I. Dünya Savaşından sonra ve İmparatorluğun Orta Doğudaki topraklarının önemli bir kısmı Avrupa devletleri tarafından paylaşıldıkça İTC'nin milliyetçiliği emperyalizme heveslenen bir Turancılığa bürünmüştü.

Türk milliyetçiliğinin geç kalmış karakteri ve Alman emperyalizminin politikalarının pan-Türkizmle uyuşması bu savaş koşullarıyla birleştiğinde emperyalizme hevesli ve repkisel bir milliyetçilik ortaya çıkmıştı. Türkçülük ve Turancılık 1890'ların sonunda sadece kültürel alana sıkışmışken özellikle I. Dünya Savaşının ardından siyasi alanda da destek bulmaya başlamıştı. (Ağaoğulları, 1987:184). Ancak İTC'nin Turancı idealleri Enver Paşanın 1922'de Kızıl Ordu'ya yenilmesiyle siyasi olarak sona ermiş oluyordu. Takip eden yıllarda Cumhuriyet dönemi siyaseti Turancılıktan tamamen vazgeçen bir Misak-ı Milli kavramına dayanıyordu. 1930 ve 40'ların başında II. Kuşak Türkçülük olarak adlandırılabilir irkçi bir Turancılık ortaya çıkmıştı. Bu dönemde Kemalist rejim, Alman devletinin de aktif desteğiyle belirli bir çekicilik kazanan irkçi Türkçülüğü kontrol altına almaya çalışırken aynı zamanda hoşgörü de gösteriyordu. II. Dünya Savaşı arifesinde milliyetçiliğin irkçi ve faşist biçimleri dünyanın bir çok ülkesinde hegemonik olmuştu. Bu dönemde Türkiye'de de bir çok irkçi yayın ve faaliyet etkili olmaya başlamışken Tasvir-i Efkar ve Cumhuriyet gibi devlete yakın ve çok okunan gazete ve dergiler de açıkça irkçi ve Nazi yanlısı yayınlar yapmaktaydı. 1938 ve 1944 arasında Reha Oğuz Türkkkan ve Nihal Atsız gibi irkçular ultra-milliyetçi politikaları destekleyen hükümet üyeleri ve üst düzey bürokratları etkilemeye çalışıyorlardı. Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Paşa orduda Nazi yanlısı Türk grubun lideriydi. Bu dönemde Alman devleti de Turancı kampanyayı aktif bir biçimde destekliyordu³. Bu desteğin en önemli

³ Suat Parlar (1996: 168) Alman devletinin bu dönemde Türk devleti üzerindeki etkisi üzerine daha

nedenlerinden birisi de Türkleri etkilemeye çalışarak Sovyetler Birliğini güçsüz düşürmeye çalışmaktı (Turan: 2001).

Şükrü Saraçoğlu hükümeti döneminde Türk devletinin politikası ırkçı bir milliyetçiliğe tamamen sempati ile bakmaktaydı. Bir ırkçı-Türkçü olan İlhan Darendelioglu 5 Ağustos 1942'yi (Saraçoğlu Kabinesinin kuruluşu) Türk milliyetçiliğinin en mutlu günü olarak ifade etmektedir (1968: 96). Saraçoğlu, o gün yaptığı konuşmada Türkçü olduklarını ve bu Türkçülüğün hem vicdan ve kültür meselesi hem de kan meselesi olduğunu söylüyordu. Ancak Türkçülerin mutluluğu 1944 Mayıs'ına kadar sürdü. Almanya'nın yenileceği iyice anlaşıldığında Türk hükümeti, Türkçülere olan hoşgörüsünü tamamen bir kenara bıraktı. Zaten Almanya'nın gerileyişyle hayal kırıklığı içinde olan Türkçüler sadece Türk soluna ve komünistlerine değil, hükümete karşı da tepki göstermeye başlamışlardı. Türk ırkçılığının en önemli ismi olan Atsız'ın Saraçoğlu'na *Orhun* dergisinde yazdığı iki acık mektup hükümetin komünistlerle yeterli bir şekilde savaşamadığı mesajını taşıyordu. Hükümet bu eleştirel mektuplardan sonra dergiyi kapattı. Bu yazılarda hakarete uğrayan Sabahattin Ali, Atsız'ı mahkemeye verdi. 3 Mayıs 1944'deki mahkemede Atsız, kendisini destekleyen bir grup öğrenciyi örgütleyip gösteride bulunmasını sağladı. Bu gösterilerin ve mahkemenin ardından bir çok Türkçü hapse atıldı. Zeki Velidi Togan ve Reha Oğuz Türkkan gizli dernek kurarak hükümet darbesi planlamaktan yargılandı. İsmet İnönü 19 Mayıs 1944 tarihli Gençlik Bayramı konuşmasında Turancılığın Türkiye Cumhuriyeti milliyetçiliğiyle bağdaşmayacağını ve bir tehlike olduğunu ilan ediyordu.⁴

ayrıntılı bazı bilgiler vermektedir. İsmail Soytemiz (1989: 2220) daha da ileri giderek Türk faşizminin kökenlerini Hitler Almanya'sının Türkiye'deki etkinliklerine dayandırır. Soytemiz, milliyetçiliğin faşizmden tamamen farklı bir olgu olduğunu düşündüğü için Türk faşizminin tarihi ile Türk milliyetçiliğinin tarihi arasında bağlantı kurarını eleştirir. Ona göre faşizm, kapitalist merkezin rakipsiz ve engelsiz bir biçimde dünyayı hakimiyet altına alma şeklindeki 'arkaik' hayalinin bir belirtisidir. Sömürge ve yarı-sömürge ülkelerdeki faşist hareketler ise emperyalist ülkelerin ajanları olan ideolojik örgütlenmelerdir. Türkiye'deki sivil faşist hareket Hitler Almanya'sının ajanı olarak doğmuş ve emperyalizmin ajanı olarak da gelişmiştir. Soytemiz'in daha geniş bir bağlam olarak emperyalizmi faşizm analizinin merkezine koyması ufuk açıcı olmakla birlikte, kanımca Soytemiz'in faşizm ve milliyetçiliğin tamamen farklı olgular olduğu şeklindeki görüşü yanlıcıdır. Milliyetçiliğin ve ultra-milliyetçiliğin doğuşunu incelemenin Türk faşizminin doğasını, biçimlerini ve sınırlarını anlamakta gerekli bir işlem olduğunu düşünmekteyim. Burada milliyetçilik, ultra-milliyetçilik ve faşizm arasındaki gerilimi ama yakın ilişkileri inandırıcı biçimde analiz eden bazı yazarların da olduğunu belirtelim: Mark Neocleous (1997), Montserrat Guibernau (1996) ve Thomas Nairn (1981)

⁴ İsmail Soytemiz (1989: 2222) bu anı Türk faşizminin tarihinde bir dönüm noktası olarak görür. Ona göre Türkiye'deki faşist ajanlar 1944'e kadar bir askeri darbe için gerekli olan çevresel örgütlenmeyi tamamlamışlardı. Türkes, bu darbe eyleminin son anda iptal edildiğini söylemişti. Soytemiz'e göre bu son an, İnönü'nün Gençlik Bayramında yaptığı konuşmaydı.

İrkçılık-Turancılık davası Türkes'in siyasi alanda görüldüğü ilk olaydır. Bu davaya kadar ultra-milliyetçiliğin darbe yoluyla iktidarı ele geçirme stratejisini uyguladığını söyleyebiliriz. Buradaki koşullar ve ideolojik biçimler çok daha farklı olsa da Türkes'in 27 Mayıs 1960'da askeri darbe yoluyla iktidarı ele geçirme cabasıyla bu acıdan bir benzerlik vardır. MHP dönemine kadar ultra-milliyetçiliğin devleti ele geçirme stratejilerinde askeri darbe ve devlet aygıtlarına sızma ön plandadır. Burada kitle desteği hayati bir yere sahip değildir. Çok-partili sisteme geçildiğinde ve 1945 sonrası sözde Rus tehdidi ortaya çıktığında hükümetin ultra-milliyetçilere olan yaklaşımında bir yumuşama görüldü. Soğuk savaşın başladığı dönemde Türkçüler komünizm karşıtlığına daha da fazla vurgu yaparak kendi etkinliklerini sürdürebilme olanağı buldular. 1940'ların sonunda ve 1950'lerde hükümetlerin sola karşı tutumları katı iken ultra-milliyetçiler solcularla savaşında faydalı bir araç olarak görülebiliyorlardı.

Ancak ultra-milliyetçiler 1960'ların sonuna kadar güçlü ve uyumlu bir siyasal yapı kuramadılar. Ultra-milliyetçi örgütlerin dağınıklığı ve dönemin sosyo-ekonomik koşulları 1950 ve 1960'larda bağımsız bir faşist gücün oluşmasını engelledi. Ultra-milliyetçiler, elitist ve dine uzak tutumlarının da etkisiyle bu dönemde kitleleri harekete geçiremedi. Ayrıca dönemin yönetici partileri milliyetçi ve anti-komünist ideolojiyi etkili bir biçimde dillendirebildiklerinden Türkçü bir milliyetçiliğin şansı daha da azalıyordu. Dönemin burjuvazisi için olağanüstü bir rejim gerekli görülüyordu. Kemal Karpat (1959:270) 1950'ler boyunca ultra-milliyetçiliğin neden bağımsız bir güç haline gelemediğini şu şekilde açıklamaktadır:

Son on yıldaki gelişmeler –görelî demokratikleşme, iktisadî faaliyetteki artış ve hoşgörüyü destekleyen genel bir havanın meydana çıkışı- irkçuları uygun bir başarı zemininden mahrum bıraktı ve onları gerçeklikle ilgisi olmayan küçük bir grup olarak izole etti.

Karpat'ın analizi bazı doğru noktalar gösterse de yukarıda belirtilen diğer bir dizi etken (Türkçülerin dağınıklığı, elitist ve din karşıtı tutumları ve her şeyden önemlisi, dönemin egemen sınıf ve partülerinin gücü) ultra-milliyetçiliğin o dönemde bir siyasal güç haline gelmesini engellemede temel nedenler olarak görünmektedir. Ultra-milliyetçiliğin tüm güçsüzlüğüne rağmen, bu dönemde MHP türü bir siyasetin oluşumunun bazı izlerini

görmek mümkündür. 2. Kuşak Türkçüler arasında önemsiz bir figür olan Alparslan Türkeş'in 27 Mayıs 1960 darbesine katılışı ultra-milliyetçiliğin tarihinde bir dönüm noktası sayılabilir. Aşağıdaki kısımda MHP'nin oluşumundan önce Alparslan Türkeş'in siyasi hayatı üzerine biraz daha ayrıntılı olarak duracağız.

2. MHP'den Önceki Türkeş: Askeri Darbe Stratejisi ve "Kudretli Albay"ın Düşüşü

Türkiye'de kapitalizmin emperyalist güçlere bağımlı biçimde gelişmesinden kaynaklı olarak iktidar bloğu daha kırılğan bir yapı arz etmiştir. Egemen sınıflar yüzünü hep Batı'ya dönmüş ise de Batı standartlarında bir liberal demokratik düzeni sürdürmek için gerekli koşullara daha az sahip olmuşlardır. Bu anlamda parlamento dışı olağanüstü rejimlere olan ihtiyaç Batı'ya göre daha fazla kendisini göstermiştir. Türkiye egemen sınıflarının çok partili tarih boyunca olağanüstü rejim ihtiyaçlarını karşılayan kurum ordu olmuştur. Ordu gittikçe daha fazla düzen içinde bir siyasi parti gibi davranmanın mekanizmalarına sahip olmuş, bazı düzenlemelerle burjuvazi ile ortak hassasiyetlere sahip hale getirilebilmiştir.⁵ Ordu egemen sınıfların doğal ve zorunlu koruyucusu değildir, onun Türkiye'de iktidar bloğunun bir garantörü haline gelebilmesi tarihsel bir olgudur. Bu tarihsel olgu olağanüstü rejim olarak faşizmin Türkiye'deki sınırlarını ve olanaklarını belirlemiştir.

Türkeş'in ultra-milliyetçi fikirlerini gerçekleştirebilmek için ilk siyasi stratejisi orduya sızmak ve askeri darbe yoluyla iktidarı ele geçirmektir. 27 Mayıs 1960'da yapılan darbeye katılarak bu şansı yakaladı. Ancak kendisiyle birlikte 14 askerinin Milli Birlik Komitesinden (MBK) tasfiye edilmesiyle iktidarı ele geçirme işlemini tamamlayamadı. Darbeyi gerçekleştiren askerlerin hepsi Demokrat Parti (DP) hükümetine karşı olmakta birleşiyordu. Ancak darbeden sonra oluşturdıkları MBK'nin yapısı homojen değildi. Komitede birbirleriyle çatışma halinde olan görüşler vardı. Türkeş'in MBK hakkındaki görüşleri MBK'nin diğer üyelerinden oldukça farklıydı. Türkeş'e göre MBK'de üç grup vardı: İlk grup milletin gelişmesi için iktidarda kalmak isteyen "yapıcılar"dı. İkinci grup CHP yanlılarından oluşuyordu. Türkeş'e göre (1995d:150-1) "CHP yanlılarının bir devletin nasıl idare edileceği ve

⁵ Örneğin OYAK gibi orduya ait kurumların Türkiye'nin en büyük şirketlerinden biri haline gelmesi ordunun kapitalist sistemdeki dönüşümlere daha duyarlı olmasını sağlamıştır.

Türk Milletinin tarihsel gelişimi hakkında hic bir fikirleri yoktu.” Son olarak, etrafında dönen çatışmalar karşısında tarafsız kalmaktan memnun olan bir grup vardı. Onların olaylara karşı kayıtsızlığı, çeşitli siyasi güçlerin gelgitlerine tabi olmalarına yol açıyordu. Söylemeye bile gerek yok ki, Türkeş kendisini ilk grupta görüyordu. ‘Dinamik’ ve ‘otoriter’ bir yönetime ulaşmak isteyen bu grup MBK’nin bir süre iktidarda kalmasını ve milli birliğin siyaset üstü bir hükümeti olmasını istiyordu. Türkeş, iktidarda kalmak için çeşitli taktiklere yöneldi. Örneğin, MBK üyelerinden oluşan ve adı Milli Birlik Partisi olan bir parti kurulmasını öneriyordu (1995c:128).

14’leri tasfiye eden ve çoğunluğu oluşturan askerler, iktidarı seçilmiş bir hükümetin geri alması gerektiğini düşünüyorlardı. Çağlar Keyder’in (1979:25) belirttiği gibi CHP liderleri tarafından desteklenen çoğunluk grubunun görüşleri, İstanbul burjuvazisi yavaş yavaş askeri rejim altında kurulan geçici hükümetin teknokratik karakterli olmasını sağlamayı başardıkça daha da güçlendi. Bazı güvenilir yöneticiler bakan yapıldı ve bir yıl sonra da MBK’nin 14 üyesi tasfiye edildi. Türkeş’in darbe sonrasında Türk Kültür Derneklerini kurdurtması, *Önü* adlı bir günlük gazete çıkmaya başlaması ve toplumu korporatist bir anlayışla yeniden örgütlenme hayalinin bir ürünü olarak “Ülkü Kültür Birliği”ni kurdurtmak istemesi, kentsel bir koalisyona dayanan 1960 darbesinin sınırlarının ötesindeydi.

Türkiye’de kapitalist ilişkilerin başlangıcında bir tarım reformunun yapılmayışı, sanayi burjuvazisini büyük toprak ağalarına bağlı hale getirmiştir (Taylan 1984:41, Savran, 1992:98). Oldukça güçlü bir sanayi burjuvazisi daha 1930 ve 50 arası oluşmuşsa da, bu sınıf fraksiyonu ancak 1960’larda yönetici sınıf haline gelir. 1950’lerde Demokrat Parti hükümetlerinin iktisadi politikaları, sanayi burjuvazisinden ziyade büyük toprak ağalarını ve ticaret burjuvazisini destekliyordu. 1960 darbesi, DP hükümetlerinin bu politikalarına karşı kentsel bir koalisyonun sonucuydu. Bu kentsel koalisyonun öncü sınıfı halihazırdaki iktidar bloğundaki diğer bileşenleriyle olan çatışmalarını aşmayı amaçlayan sanayi burjuvazisiydi (Savran, 1992:97).

İktidar bloğunun çıkarları dışında politikalar geliştirmeye çalışan Türkeş, 1960’ların ortasına kadar Hindistan’a sürgüne gönderildi. Türkiye’ye dönmesiyle beraber Türkeş, değişik siyasi platformlarda gücü eline geçirmeye çalıştı.. 14’ler arasından kendisiyle birlikte 9 kişi 1965 yılının Haziran ayında

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ne (CKMP) katıldı. Ağustos 1965'te yapılan olağanüstü kongreyle Türkeş, partinin lideri oldu. Partinin önceki dönemlerde başkanlığını yapan Osman Bölükbaşı'nın sözleri partideki değişimi yansıtmaları açısından ilginçtir: "Parti askeri merkeze benzedi. Postal partirisinden ve kilic şingirtisinden parti şubelerine girilmez oldu." (aktaran Turgut, 1995:390). CKMP o dönemde esas olarak Orta ve Doğu Anadolu'daki kırsal kesim oylarına dayanıyordu. 1965 seçimlerinde partinin genel oyları % 2.2'yi geçmezken toprak sahibi sınıfın etkisindeki oylarla Muş, Ağrı, Adıyaman ve Niğde'de % 10'un üzerine çıkabiliyordu (Bora, 1994:53).

Türkeş'in CKMP başkanlığını ele geçirmesinden sonra, partinin ideolojisi muhafazakar tonlarını geri plana itti ve ultra-milliyetçiliği öne çıkardı. Daha 1967'de parti solculara karşı savaşmak için gençleri komando kamplarında eğitmeye başlamıştı. Partinin kitlesel ve dinamik bir ultra-milliyetçiliği merkeze alan yönelimine uygun olarak adı 1969 olağanüstü Adana Kongresinde "Milliyetçi Hareket Partisi" olarak değiştirildi. Ultra-milliyetçiliğin partileşmesi ve kitleselleşmesi, Türkçü milliyetçiliğin biçimlerini de kökten bir şekilde değiştirdi. Klasik faşist partilerin örgütlenme yapısı, lider kültürü, sokağa hakim olma stratejisi, vs. gibi özellikleri ilk kez olarak Türk ultra-milliyetçiliğinin pratikleri haline geldi.

MHP öncesi Türkeş'in iktidarı ele geçirme denemesinde Türkiye'deki ultra-milliyetçiliğin önceki dönemlerdeki stratejilerinin izlerini görebiliriz. Ordu ve bürokrasi içine sızma ve askeri darbe yoluyla iktidarı ele geçirme stratejisi, yönetici partilerin gücü ve Türk iktidar bloğunun farklı ihtiyaçları nedeniyle hayata geçemedi. Kitleleri harekete geçirme bu strateji için gereksizdi. Bu nedenle din gibi toplumun ortakduyusunda bulunan öğelere önem verilmedi ve elitist bir retorik yeterli görüldü. Türkiye'de ultra-milliyetçiliğin tarihinde bir geçiş aşaması olarak görülebilecek MHP öncesi Türkeş'in siyasi etkinliklerini özetledikten sonra, ultra-milliyetçiliğin faşistleşme aşamasına tekabül eden MHP dönemine daha ayrıntılı bakabiliriz.

3. 1970'lerde MHP: İç Savaş Stratejisi ve İtimada Layık Olamama

Bu dönemdeki ultra-milliyetçiliğin daha önceki dönemlerden farklı olarak faşist özellikler taşıdığını belirtmiştik. Literatürde bir çok farklı tanımları olan

faşizmi burada, belirli bir kapitalist kriz evresinde ultra-milliyetçi ideolojinin yaygınlaştığı ve kitleleri harekete geçirebildiği bir aşama veya durumu ifade eden sosyal ve siyasal bir olgu anlamında kullanıyoruz⁶. MHP'nin bu dönemi, ultra-milliyetçiliğin görece gelişmiş bir kapitalist ülkede kitleleri harekete geçirebildiği döneme tekabül ettiği için faşizm olarak nitelenebilir. Faşist hareketin bu dönemdeki stratejisinde parlamento hala birincil öneme sahip değildir. MHP ve ülkücü hareket, üç düzeyi örgütleyerek iktidarı ele geçirmeye çalışmaktadır: Devlet, sokaklar ve parlamento. Siyasi örgütlenmelerin yanı sıra, mahallerde, gecekondualarda, köylerde, devlet dairelerinde, üniversite kampüslerinde ve daha başka yerel düzeylerde hücre tipi örgütlenmeler (oba birimleri) oluşturulmuştu. Bu birimler hem gizli haber alma servisi gibi işledi hem de devlet organlarındaki ultra-milliyetçi kadroların sayısını ve etkisini artırmaya çalıştı. 1977'den sonra oba birim örgütleri silahlı saldırılarda bulunmak için de kullanılmaya başlanmıştı.⁷

1960 ve 1980 arasında işçi sınıfının bağımsız bir siyasal güç olarak yükselişi bu dönemin iktidar bloğunun doğasını belirleyen en önemli etkendi. Bu dönemde sanayi burjuvazisinin ana savaşı, iktidar bloğunun diğer bileşenlerine değil, işçi sınıfına karşıydı. Ancak Çağlar Keyder'in de belirttiği gibi "burjuvazinin tek bir fraksiyonunun istikrarlı yönetimi altında bir iktidar bloğunun oluşamayışı 1960'ların başından itibaren daimi bir siyasi krize yol açıyordu" (1979:29). Tarihsel olarak, sanayi burjuvazisinin 1971 ve 1980 darbelerinde ordunun gücüne dayanmak zorunda kalması iktidar bloğundaki diğer bileşenler üzerindeki sınırlı etkisini göstermektedir (Savran, 1992:111).

MHP, bir koalisyon ortağı olarak iktidara kauldığı Milliyetçi Cephe hükümetleri boyunca çok boyutlu bir karşı devrimci stratejiyi gündemine almıştı. İsmail Soytemiz'in (1989:2238) işaret ettiği gibi bu stratejinin temelinde, askeri bakış açısıyla iktidarı ele geçirme vardı. Dünyadaki faşist hareketlerin önemli bir mirası olarak, MHP örgütlenmesinin ilk zincirleri başkentin çevresinde oluşturuluyordu. İkinci zincirde başkenti kesen yollardaki lojistik mevkilerdi. Kısacası, dönemin faşist hareketinin askeri

⁶ Bu noktada faşizmin harekete geçirdiği kitleler alt sınıflar olmakla birlikte, diğer deyişle sınıf tabanı alt sınıflar olsa bile büyük burjuvaziyle olan organik bağına özellikle dikkat çekmek gerekiyor. Bu olgu faşizmin yanlış biçimde "küçük burjuva radikalizmi" olarak tarif edilmesine yol açmıştır. Faşizmin lider kadrosu ve tabanı arasında sürekli bir inorganikliğe sahip olmasını gerektiren bu özellik, onun retorikinde demagoginin hayati hale gelmesini de getirmektedir.

⁷ 1970'lerde MHP'nin iç savaş stratejisinin ayrıntılı ve ufuk açıcı bir anlatımını *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*'nde bulmak mümkündür. (1988, Cilt 7)

stratejisi, merkezi ani bir baskınla işgal etmekte.⁸

Ancak iktidar bloğunun olağanüstü rejime üçe ihtiyaç duyduğu 1970'lerin sonlarına doğru MHP siyasi stratejisini uygulayabilme koşullarını bir türlü yerine getiremiyordu. Devrimci güçleri engelleyecek olağanüstü rejim ihtiyacı iktidar bloğu açısından bu kadar acil ve belirgin iken, MHP ne seçimlerde, ne devlet aygıtlarında ne de sokaklarda bir hakimiyet sağlayabilmişti. 1970'lerin sonunda toplumdaki etnik ve mezhepsel ayrımları kışkırtarak belirli bir kitle desteği elde etmeye ve iç savaş stratejisini derinleştirmeye çalıştı. MHP özellikle pre-kapitalist ilişkilerin egemen olduğu küçük şehirlerde terörist eylemlere dayalı provokasyonlarla Alevilere karşı Sünnileri kışkırtmaya çalıştı. Orta ve Doğu Anadolu'da, başta Maraş olmak üzere Çorum, Sivas ve Malatya gibi illerde Alevi katliamları yapıldı. Metropollerde ise sadece DİSK, TÖB-DER, POL-DER gibi devrimci örgütlerin üyelerini değil, siyasi olmayan kişileri de (Abdi İpekçi gibi gazeteciler, Cevat Yurdakul gibi Emniyet Müdürleri, Bedrettin Cömert gibi aydınlar) öldürmeye dayanan bir iç savaşı derinleştirme stratejisini uyguluyordu.

Ancak MHP kaynaklı şiddet ve buna maruz kalan solcular ve aydınlar ifadesi bu dönemdeki faşizmi resmetmeye yetmeyecektir. MHP'nin iç savaş çıkarma ve başkente baskın yaparak iktidarı ele geçirme stratejisi hem belirli bir kitle desteğini hem de sokaklara hakim olabilmeyi gerektiriyordu. Seçimlerde alınan oylar bu kitle desteğinin yeterli seviyede olmadığını göstermektedir. MHP bu stratejisinde seçimlerde oyların çoğunluğunu almayı gerekli görmüyordu. Oy oranı olarak hala marjinal bir partiydi ve bu haliyle iktidar bloğuna itimat telkin edemezdi. Bu dönemde yükselen sola karşı sağın birleşmesinin kaçınılmaz olduğunu savunan bazı muhafazakar aydınlar için MHP özellikle önemliydi. Zira diğer sağ partilerin aksine MHP'nin devrimcilere karşı sokaklarda çatsan güçlü gençlik örgütleri vardı. Ülkücülerin sokaklara hakim olduğu tezi, geleneksel aydınların gözünde partinin önemini artırıyordu. Örneğin Aydınlar Ocağı için MHP oy oranının cılızlığına karşın sokak gücü nedeniyle özel bir partiydi. Eğer gerçekten MHP sokakları ve devletin zor aygıtlarını kontrol edebilecek denli güçlü bir hareket olsaydı, belki oy oranı marjinallikten kurtulmasa da stratejisini başarıyla uygulayabilirdi. Bu noktada devrimcilerin sokakları tamamen faşistlere

⁸ Soytemiz (1987: 2238-9) kısa ama aydınlatıcı yazısında faşist hareketin 1970'lerdeki askeri stratejisini tarif eder. Ona göre, partinin dağınık örgütlenmesi destek ve bu planı gizlemek için planlanmıştır.

birakmamasının önemi ortaya çıkmaktadır. Faşistlerin giremediği bir çok “kurtarılmış bölge” vardı. Devrimciler başta gözde üniversiteler olmak üzere bir çok stratejik noktayı elde tuttukça MHP, egemen kesimler açısından iki aşırı uçtan birisi olarak görünmekten kurtulamazdı. Faşist hareketin iç savaş çıkarma ve halkı sindirmek için katliamlar yapma planı Maraş'ta gerçekleştirilmiş ise de örneğin Çorum'da devrimci grupların desteğiyle halkın direnişi faşistlerin bu planı o kadar rahat hayata geçiremeyeceklerini gösteriyordu. Bu direnişler faşizmin sindirme politikasının sekteye uğratılmasında gerçekten önemli işlevler gördü.

Devrimciler sadece sokaklarda değil devletin zor aygıtlarında da faşistlerin karşısına çıkabilmişlerdi. Kuşkusuz bunun en önemli örneği solcu polislerin kurduğu POL-DER'dir. O dönemde POL-DER, MHP'nin ve faşistlerin en fazla şikayetçi oldukları oluşumlardan birisi haline gelmişti. Örneğin İstanbul Ülkü Ocakları Derneği Başkanı Recep Öztürk, şunları söylemektedir:

Dışta birçok mesele karşısında aciz kalanlar, içte de ülkücü gençlik üzerinde akıl almaz baskılar uygulamakta. Ülkücülerin kaldığı yurtlar kapatılmakta, ülkücülerin bulunduğu semtler CHP iktidarının Pol-Der'li çşkuyaları tarafından basılmakta, ülküdaşlarımız evlerinden ocaklarından toplanarak, İstanbul emniyetinin karanlık hücrelerinde işkencelerden geçirilmektedir (Öznur: 554).

Bu dönemde sosyalist hareketlerin bir çoğu faşizmi yalnızlaştırma stratejisine özel bir önem verdiler. 70'lerin sonlarında Türkeş ve MHP'li yazarların sola saldırmalarının tonunda bir “can havli” durumu vardır. MHP'nin günlük gazetesi olan *Her gün*'e 20 Eylül 1979 tarihinde düzenlenen silahlı saldırı sonrasında gazete yazarları şunları yazıyordu:

Oysa biz, devlet garantisine değer veren bir milletin çocukları idik. Devlete daima güvenmiştik. Dün öğrendik ki, devleti devlet yapan kadrolarıdır. Böyle olmasa idi, bu facia olur muydu? Suç devlette olmazdı; suç onu güçsüz gösteren kadrolarda idi. Gerçekten şaşırıdık. Kime başvuralım? Kime derdimizi anlatalım? (Arvasi: 1979)

ve

...biz gazetemize yapılan saldırının ardında kimlerin olduğunu çok iyi biliyoruz. Bu komünist çetelerin birlikte planladıkları bir operasyondur. Bu saldırı aylardır gazetemizi ve şahıslarımızı hedef gösteren TKP'nin sesi “Politika” gazetesinin, Doğu Perinçek isimli

komünistin kontrolündeki Aydınlık gazetesinin, Milliyet gazetesi yazarı Örsan Öymen'in, Almanya'da attığı nutuklarla boyundan büyük laflar eden Uğur Mumcu'nun, Mihri Belli'nin müşterek yayın ve gayretlerinin sonucudur (Altaylı:1979).

Partililer bir yandan solcuların yalnızlaştırma politikasına büyük tehditler savururken, bir yandan da demokrasi ve anayasal düzen retoriğine daha fazla sarılıp izole edilmemeye çalışıyordu. Bu dönemde faşizm, devrimcilerin direnişini hiçbir zaman tam olarak kıramadığı ve pata kalmanın ötesine geçemediği için iktidar bloğunun hegemonik sınıfı olan sanayi burjuvazisinin bir türlü güvenini kazanamıyordu. Zira parti, sanayi burjuvazisinin ihtiyaç duyduğu yapısal dönüşümler için gerekli olan "huzuru" sağlayabilme gücünü gösterecek bir görüntü veremiyordu. MHP bir türlü iktidar bloğuna itimat telkin edemiyordu. Olağanüstü rejime olan ihtiyacın artık dayanılmaz noktaya geldiği 1980'de düzenin en güvenilir ve en güçlü 'partisi' ordu, rejimin garantörü olduğunu yeniden ispat etti.

Bu noktada ordunun siyasete aktif bir şekilde katılan bir güç olsa bile, iktidar bloğunun bileşeni olarak ayrı bir sınıf ya da sınıf fraksiyonu gibi ele alınmaması gerektiğini söylemek gerek. Ordu daha çok, burjuva toplumunun bir kurumu ve onun idamesinin nihai bir garantörü olarak görülmelidir (Taylan, 1984:42). Ordunun Türkiye'de siyasi müdahale yeteneğine sahip meşru bir kurum olmaya başlaması, faşizmin siyasetinin doğasını ve sınırlarını da önemli ölçüde belirlemiştir. Zira olağanüstü rejime ihtiyaç duyan büyük burjuvazi için alt sınıfları harekete geçirme bedelinin ödendiği faşizm seçeneğinden ziyade her türlü kitle hareketliliğini ve örgütlenmeyi durdurmaya kararlı otoriter bir askeri darbeyi tercih etmesi anlaşılır bir durumdur. Bu perspektiften, 1980 darbesi Türkiye'de işçi sınıfına karşı "büyük burjuvazinin baskıcı birleşik cephesi" olarak görülebilir (Taylan, 1984:33-4).

4. 1980 ve 1990'larda MHP: Seçime Dayalı Strateji ve Marjinden Merkeze Hareket

Darbenin ardından gelen yeni sermaye birikim tarzı az sayıda bir büyük burjuvanın elinde finans, ticaret ve sanayi sermayesinin yoğunlaşmasına ve tekelleşmesine yol açtı (Boratav, 1989:48). Bu nedenle 12 Eylül diktatörlüğü, tekeli büyük burjuvazinin olağanüstü rejimi olarak tanımlanabilir (Kürkçü,

1988: 2388). Bu yeni yapının egemen bir ögesi olarak tekeli sermayenin iktidar bloğundaki öncü rolü, günümüze kadar olan gelişmeleri anlamak için akılda tutulmalıdır.

12 Eylül darbesi ülkücü hareket için de bir dönüm noktasıydı. Parti, askeri rejim tarafından kapatıldı. Türkeş ve daha bir çok yönetici yargılandı, hapse atıldı. Bazı ülkücüler idam edildiler. Devlet ve orduyu daima yücelten bir ideoloji için durum pek iç acıcı değildi. Askeri rejim komünistlerle birlikte aşırı milliyetçi grupları da “anarşi”den sorumlu görüyordu (Evren 1994:322, Bazı eski MHP’liler 1983’te iktidara gelen ANAP’ın içinde yer aldılar. Bu tarihte MHP’nin devamı olarak Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) kuruldu. Türkeş ise hala siyasi yasaklı idi. 1980 sonrasında, MÇP-MHP daha önceki yıllarda izlediği parlamento-üstü stratejilerini uygulayabilecek koşullara sahip değildi. Bu durumda sadece seçime dayalı bir strateji uygulamak kalıyordu. Ancak ilk seçim sonuçları parti için tam bir şoktu: 1987’de oyların sadece % 2.9’sini alabilmişti. Oysa 1980 öncesi son seçimlerde oyların % 6.4’nü almışlardı. Seçim sonuçlarının geçmişe göre daha önemli olduğu bu dönemi daha iyi anlayabilmek için MHP’nin tarih boyunca seçim sonuçlarını hatırlatmakta fayda var:

Tablo 1: MHP’nin Tarihinde Aldığı Seçim Sonuçları

Yıl	Oy Oranı	Milletvekili Sayısı
1965	2.2	11
1969	3.0	1
1973	3.4	3
1977	6.4	16
1983*	-	-
1987	2.9	-
1991**	16.9	16
1995	8.18	-
1999	18.4	130

* katılmadı

** RP ve IDP’yle ittifak yaptı

Bu sonuçlardan da anlaşılacağı gibi pek ümit verici olmayan ilk sonuçlardan sonra MHP, oylarında ciddi yükselişler gerçekleştirmedi. 1992 yılının Temmuz ayında MHP’nin 16 milletvekilinden 6’sı ayrılarak Büyük Birlik Partisini (BBP) kurdular. 1993’te parti, isim yasağının kalkmasıyla yeniden MHP ismini aldı. Bu olay partide bir başka bölünmeye

daha neden oldu. Türkes 23 Temmuz 1993'de MHP'yi yeniden açarken aynı günlerde MHP'nin eski Başkan Yardımcısı Sadi Somuncuoğlu başka bir MHP kurmuştu. Bütün bu bölünmeler Türkes'in parti içinde geçici bir güç erozyonuna uğradığını gösteriyor. Ancak Türkes bu iç sorunları kısa bir sürede aştı ve yeniden partide kontrolü sağladı. Ölümünden sonra olaylı bir kongreden sonra Devlet Bahçeli genel başkan oldu. Bir çok adayın katıldığı başkanlık seçiminin ikinci turunda diğer adaylar Bahçeli lehine çekilince Türkes'in oğlu Tuğrul Türkes seçim dışı yollara başvurmaya çalıştı. Bu olaylı kongrede Ülkü Ocakları genel başkanı Azmi Karamahmutoğlu, kürsüyü yere devirip "Türkes'in emaneti Tuğrul Türkes'i engellemek için yapılan ittifaka" karşı illegaliteyi ilan ettiğini açıkladı. Bunun sonucunda kongre tarihi ertelendi⁹. Bu olay Bahçeli döneminde Ülkü Ocaklarının sayısının azaltılmasına ve partiyle ilişkilerinin yeniden düzenlenmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Bazı gazetecilere göre Ülkü Ocaklarının sayısının azaltılması Bahçeli'nin MHP'yi sadece parlamento gücüne dayalı bir merkez sağ parti haline getirme isteğini gösteriyordu. Oysa Ülkü Ocaklarıyla ilgili bu yeni düzenlemeler parti içindeki geçici güç mücadelesinin bir sonucuydu.

Bahçeli ile birlikte girilen ilk seçim olan 1999'da MHP artık marjinal bir parti değildi. Bu seçimlerde merkez sağ ve İslami sağdan MHP'ye büyük oy kaymaları yaşandı. Bir seçim şirketi araştırmacısı (Erdem, 1999) 1.100.000 merkez sağ, 700.000 İslami sağ oy MHP'ye kayarken ilk kez oy kullananlar arasında 1.500.000 (%40'ı) kişinin MHP'ye oy verdiğini iddia etti. Partinin İslami sağdan liberallere kadar bütün saği etkisi altına alabilirken gençlerin önemli bir kısmını da çekebilmesi dikkate değer bir gelişmedir. Ancak ultra-milliyetçiliğin hegemonikleşmesi bu seçimler öncesinde dahi gözlemlenebilecek bir gelişmeydi. Son seçim öncesinde dahi, medyada ve popüler kültürün çeşitli veçhelerinde ultra-milliyetçiliğin izlerini görmek mümkündü. Can Kozanoğlu'na (1995: 125-180) göre, Türkiye'deki pop kültürü çağını iki şey niteliyordu: pop müzik ve ülkücü hareket. Kozanoğlu MHP kimliğinin popüler kültür üzerindeki etkilerine pek çok örnek vermektedir. Seçim öncesinde ana akım medyada bir çok kez haberlerin verilmiş şekli MHP yanlısı gazetelerinkinden daha az faşizan değildi¹⁰.

⁹ Ülkücülükle ilgili bu türden gazetecilik bilgileri için şu kitaba bakılabilir: Pekmezci ve Büyükyıldız (1999)

¹⁰ Örneğin, PKK lideri Abdullah Öcalan'ın İtalya'ya sığınması sürecinde ana akım medyanın manşetlerini Ortadoğu gibi MHP yanlısı gazetelerin manşetlerinden ayırmak mümkün değildi. Ana akım medyadaki bir

1990'lar boyunca egemen medyada ve geleneksel aydınlar arasında Alparslan Türkeş'in ılımlı ve dengeli bir politikacı olarak saygı görmeye ve övgüler almaya başlaması önemli bir göstergedir. Türkeş neredeyse partiler üstü bir devlet adamlığı sıfatına layık görülüyordu. Oysa Türkeş, 1980'lerde Türk Ocakları'ndaki aydınlar tarafından bile beklemediği değeri göremiyordu. 1988'de Türk Ocakları kongresine Turgut Özal ve Namık Kemal Zeybek'in çağrılırken Türkeş davet edilmemesine ülkücüler üzülmüyordu Zeybek Hürriyet gazetesıyla yaptığı röportajda "Ülkücü Hareket misyonunu tamamlamıştır" diyen eski bir ülkücüydü. Özal ise Türkeş'e karşı kolay kolay sindirilemeyecek bir aşağılamada bulunmuştu: Özal'la Alparslan Türkeş, Antalya Kemer tatil köyündeki Saima Otelinde karşılaşmışlardı. Türkeş Başbakan Özal'a; "Hoşgeldiniz, Sayın Başbakanım" diyerek elini uzatmış, Özal ise Türkeş'i görmezlikten gelerek elini vermemişti. MÇP'liler bu olaya tepki göstermişlerdi (Öznur, 1999: 37-40).

Oysa 1990'ların ortalarına gelindiğinde Türkeş'e sadece egemen medya değil, merkez sağın liderleri de çok büyük saygı gösteriyorlardı. Türkeş, özellikle 1995 seçimlerinden önce merkez sağ partilerle MHP'yi kendi liderliği altında birleştirmeye çalışıyordu. Seçim öncesinde egemen medyada MHP'nin çok güçlendiği ve aynı zamanda ılımlı ve demokratik bir parti haline gelmeye başladığı söyleniyordu. Türkeş'e gösterilen bu sıcak ilgi ortamında Türkeş, siyasi yaşını kutlamak gibi daha önce hiç bir siyasetçinin aklına gelmeyecek tuhaflıklarla ılımlı, dengeli, kucaklayıcı lider imajını vermeye çalışıyordu. Örneğin 1 Ağustos 1995 günü Türkeş, Shareton otelinde 30. Siyasi yaşını kutladı. Türkeş, siyasi yaşını 27 Mayıs darbesiyle değil, CKMP'ye katılımıyla başlatıyordu. Törene dönemin başbakanı Çiller'in yanı sıra, ANAP lideri Mesut Yılmaz da katılmış ve törendeki şu sözleriyle Türkeş'in duymak istediklerini dillendirmiştir: "Sayın Türkeş'in siyasi yaşamı 1965 yılında değil 1960 yılında başlamıştır. Ama kendisinin bilinçli olarak belki de siyasi yaşamının en etkili olduğu bir dönemini 30 yıllık siyasi yaşamının başlangıcı olarak kabul etmemesi ve siyasal yaşamını, 30 yıl önce bugün, parti genel başkanlığına seçildiği gün başlatmış olması, kendisinin sivil siyasete olan inancının bir ifadesidir..." (aktaran Taylak, 1996). Daha Türkeş zamanında

çok manşet faşizmin tipik özelliklerini örneklemektedir. Faşizmin retorikindeki önemli öğelerden birisi "komünizm tehdidi"dir. Örneğin, Sabah gazetesinin manşeti, o dönemdeki ultra-milliyetçi gazetelerin tahayyül gücünün çok ötesinde bir "entelektüel deha" örneği sergiliyordu: "Kızıl Tezgan: Komünist-Yeşil İttifakı PKK Terörüne Kucak Açıyor" (Sabah, 21. 11. 1988)

başlayan dengeli ve uzlaşmacı bir tarza pazarlayan strateji bir gazetecinin deyişimiyle bu türden “taktiksel düzlemeler”le birlikte yürüyordu: “Daha barışçı imajlı bir MHP ön plana çıkıyor, işin siyasî strateji yanı bu. Bir diğer boyutu ise, gündelik veya tabiri caizse taktiksel düzleme. MHP yeni çizgisine uygun adımlar atmak ve bunu organize edebilmek sorunuyla karşı karşıya gözüküyor. İşte Türkeş’in siyasette 30. Yılı olarak başlayan kutlama, aslında bu dönüşümün bir parçası (Akar, 1995)

Uzlaşmacı bir devlet adamı olarak pazara sürülen Türkeş’in 1980’lerde alıcı bulamazken 1990’ların ortalarında aşırı bir taleple karşılaşması bazı nesnel koşullardaki değişimin önemli olduğunu gösteriyor. 1995 seçimlerinde oyunu artırmış olsa da beklediği başarıyı gösteremeyen MHP, Bahçeli’yle birlikte girdiği 1999 seçimlerinde tarihinin en büyük seçim başarısını elde etti. Bu başarı çeşitli biçimlerde yorumlandı. Ana akım medya özellikle PKK’dan ve Güneydoğu Anadolu’daki savaş koşullarından bahsetti. Savaş koşullarıyla ultra-milliyetçiliğin yükselişi arasında bir ilişki olduğu bir çok tarihsel örnekte görülebilir. Ayrıca basta özel tim olmak üzere devletin savaş aygıtları içinde ülkücülerin önemli yerler edinmeleri de özellikle dikkate değer bir noktaydı. Ancak nesnel koşullar kategorisine savaş koşulları dışında eklenebilecek başka koşullar da vardı. Öncelikle Türkiye’deki egemen sınıfların Sovyetler Birliğinin dağılışından sonra pan-Türkist politikalara yönelmesinden bahsedilebilir. Türkiye burjuvazisi Türki dünyaya yönelik ABD’nin İsrail-Türkiye ittifakıyla birlikte yürüttüğü genel politikaya hizmet eden hegemonyacı politika izlemektedir (Ülker, 2000: 57). Türkiye gizli servisleri MHP ve kontrgerillaya dayanarak 1995’te Azerbaycan’da, 1999’da da Özbekistan’da başarısız darbe girişimleri gerçekleştirmiştir. Türkiye 90’lı yıllarda savaş kültürünü yükselten bir şekilde Kafkasya’da, Orta Asya’da, Balkanlar ve Orta Doğu’da nüfuz ve hegemonya peşinde koşmaktadır. Sungur Savran’ın belirttiği gibi, “Militarizmin pan-Türkizm ile ilişkisi açık: emperyalizmin yedeğinde sürdürülen bu dış politika, Türkiye’yi artan ölçüde bu bölgenin (İsrail dışındaki) en güçlü ülkeleriyle, yani Rusya ve İran ile karşı karşıya getirmektedir” (2000: 8). Militarizmin ve pan-Türkizmin bütün burjuva kurumlarınca benimsenmesi, bu ideolojilerin en tutarlı savunucusu olan MHP’nin ilerleme olanaklarının artmasında yardımcı olmuştur.

Öte yandan 90’lar boyunca egemen ideolojilerde özgül krizlerden de söz

edilebilir¹¹. En basta, Türk devletinin resmi ideolojisi olan Kemalizm 1990'lar boyunca çeşitli meydan okumalara maruz kaldı. Kemalizm'i sorgulayan ideolojilerden birisi olan İslami Sağ da bir geri çekilme içindeydi. Refah Partisinin kapatılmasıyla kurulan yeni partinin daha az keskin retorije sahip olması gerilemeye bir işaretti. 1980'lerin ortalarında hegemonik olma yolunda önemli ilerlemeler kaydeden neo-liberal ideoloji esas temsilcileri olan merkez sağ partilerin gücten düşmeleriyle fazlaca dillendirilmez oldu. Esasen parlamentodaki bütün partiler neo-liberal programın uygulayıcısı oldular. Ayrıca bir çok neo-liberal önerme artık tartışılmaya bile gerek görmeden doğal sayılmaktadır. Ancak 1990'lar boyunca ekonomik ve siyasi krizlerle sarsılan Türkiye'de artık neo-liberalizm iktidar bloğunun bütünleştirici ideolojisi olma özelliğini yitirmiştir. Hiç bir parti bu ideolojiye dayanarak kitleleri çekemeyecek duruma gelmiştir. Egemen ideolojilerdeki krizin küreselleşme ile ilgili boyutu da vardır: Neo-faşist partilerin yükselişi sadece Türkiye'ye özgü değildir. Kapitalizmin günümüzdeki aşamasında ülkeler ve toplumsal sınıflar arasındaki eşitsizlik yoğunlaşmış ve bunun yanı sıra işsizlik ve geleceğe olan güvensizlik de artmıştır. Bu gelişmeler neo-faşizmin yükselişi için uygun koşullar yaratmıştır.

Bütün bu nesnel koşullar (savaş durumu, iktidar bloğundaki çatlak, egemen ideolojilerin krizi ve küresel emperyalizmin yoğunlaşması) MHP'nin ilerleyişini açıklamaya yardımcı olsa da MHP türü siyasetin uygulamak durumunda kaldığı seçime dayalı stratejiyi hakkıyla uygulayabilmesi ve solun kitleleri örgütleyememesi esas belirleyici faktörler olarak görünmektedir. MHP'nin Kemalizm, Yeni Sağ ve İslam gibi egemen ideolojileri kucaklar şekilde dillendirebilmesi, hem seçimde hem de popüler kültürde başarı kazanmasında hayati bir rol oynadı. Bu egemen ideolojilerin eklenmesi sürecinde reaksiyoner ve İslami kesimleri soğururken, iktidar bloğunun ve devlet ideolojisinin rahatsız olmamasını sağlamak önemli bir başarıydı. Ultra-milliyetçi karakteriyle alt sınıfları çekebilirken, neo-liberal prensipleri benimsediğini açıkca ve sürekli olarak belirterek egemen sınıfların yüreğine su serpmeyi bildi. Neo-liberal ideolojiye meydan okuyan güçlü bir siyasi gücün olmayışı, sömürülenlerin reaksiyoner ideolojilere yakınlaşması sürecinde neo-liberal prensiplerin dillendirilmesinden rahatsızlık duymasını

¹¹ Türkiye'de 1990'larda egemen ideolojilerin durumunun MHP'nin hegemonik ilerleyişi ile ilgili konusunda daha ayrıntılı çalışma için benim "MHP'yi Konumlandırmak: Hegemonik İlişkiler ve Mücadeleler" (2000a) adlı yazıma bakılabilir.

engelliyordu. Bu süreçler sadece nesnel koşullarla değil, sınıf savaşıyla da ilgilidir; sınıfların siyasi özne olabilip olamayışıyla, oluyorlarsa bu siyasi öznelerin stratejileri ile de ilgilidir. MİİP'nin siyasi stratejilerini hesaba katmadan ultra-milliyetçiliğin yükselişinin sadece maddi koşullara verilen bir tepki olarak açıklanması milliyetçiliğin hegemonik gücünü ispatlar. Zira hegemonik ideolojinin en önemli özelliği siyasi olayları ve gelişmeleri doğal ve normal olarak gösterebilme gücünde yatmaktadır. Böyle bir kabulleniş, başka türlü olanakları ve çözümleri akla getirebilmeyi engellediği için ultra-milliyetçilik hegemonik hale gelir.

Türk faşist hareketini belirleyen bir başka önemli etken de sosyalist hareketin gösterdiği direniştir. Özellikle 1970'lerde faşizme karşı gösterilen direniş MİİP'nin iktidarı ele geçirememesinde önemli bir etken olarak anılmalıdır. Tarihinin en kitlesel yükselişini 1970'lerde yaşayan devrimci hareket ne iktidarı ele geçirebilme ne de otoriter bir rejimin olağanüstü rejimi karşısına tutunabilme gücünü gösterebilmiştir. Buna karşın, faşizmin sokaklara ve devlete hakim olmasını engellemede önemli bir etken olabilmıştır. 1990'larda ise faşist hareketin yükselmesinde sosyalist hareketin kitleleri örgütleyememesi ve neo-liberal ideolojinin yarattığı hoşnutsuzluğa karşı bir entelektüel hegemonya kuramaması da belirleyicidir. 1970'lerde faşistlerin sosyalist kavramları kullanması demogojik bir nitelik taşıyordu. Sosyalist kavramların kullanılması parti liderliğinin önemli bir kısmı için pek de zevkli değildi.¹² Ama MHP açısından bu demogojiyi yapma zorunluluğu bugün artık kalmamıştır.

Sonuç

MHP'nin koalisyon ortağı olarak iktidarı paylaşmasından sonra ülkücülük ve faşizm üzerine daha fazla ilgi oluştu; MHP'nin sıradan bir burjuva partisi olmadığını bilenler onu daha fazla araştırmaya başladı. Ancak bu ilgi ve araştırmanın kapsamlı tablillerin yapılmasında yeterli olduğunu söylemek

¹² Ülkü Ocağı Başkanı Şevkat Çetin'in (1972: 160) ülküçülere yazdığı "Hastalık" adlı yazı bu rahatsızlığı göstermesi açısından anlamlıdır: "Evet, hastalık. Bir hastalıktır gidiyor. Ülküdaşlarımız arasında. Moda gibi. Belki de bazı çevreler ve onların içindeki uzantısı bazı şahısların zorlaması, propagandası... yolda, okulda, yurttta karşılaştığımız bir ülkücü kardeşimiz görüyoruz ki, koltuklarının arasında markın (sic) Mao'nun kitaplarını gerilla günlüklerini solun türkiyede çıkan yeni yayınlarını sıkıştırmış, ya da okumakla meşgul. Kimi de 12 mart sonrasının yigit (!) dergi ve gazetelerinin hastası. Soruyorsun, 'yahu bunlar sende ne arıyor, milliyetçi cephenin durmadan yeni yeni yayınları çıkıyor, önce onları oku, okudun mu ki bunlarla uğraşıyorsun. Cevap hemen hazır: önce karşıımızdaki, muhabibimizi öğrenmek, bilmek gerek, yoksa nasıl mücadele ederiz."

mümkün değildir. Bu yazıda MHP türü siyaseti, diğer deyişle Türkiye'deki faşist siyaseti, onun stratejileri ve iktidar bloğu karşısındaki konumlarına göre dönemselleştirmeye çalışıldı. Faşist partilerin lider merkezli yapıları gereği bu dönemselleştirmede MHP öncesi Türkeş'in siyasi aktiviteleri de gözönüne alındı. Türkeş, 27 Mayıs 1960 askeri darbesini gerçekleştirenlerden birisiydi ve faşizan bir rejimi oluşturmak için MBK içinde etkisini artırmaya çalışıyordu. Ancak Türkiye'de darbeyi yapan askerler egemen sınıfların genel çıkarları çerçevesini çok fazla zorlama kudretine sahip olmamışlardır. Türkeş'in darbe sonrasında otoriter ve faşizan örgütlenme modellerine dayalı planları kentsel bir ittifaka dayanan egemen sınıfların çıkarlarına uymuyordu.

MHP öncesi dönemde askeri darbe yoluyla iktidarı ele geçirmeye çalışan Türkeş, bunu başaramayınca kiteselleşmeye dayalı bir stratejiye yöneldi. Türkeş'in CKMP'yi ele geçirmesiyle başlayan 1965-80 arasında ultra-milliyetçilik klasik faşist partilerin hemen hemen bütün görüntülerine kavuşmuş ve onların stratejilerini uygulamaya çalışmıştır. 1970'lerde kitleleri harekete geçirebilen ve klasik faşist partilerin bir çok özelliğini açık biçimde taşıyan MHP başta ordu olmak üzere devletin çeşitli kadrolarına sızmak, iç savaş çıkarmak, hücre tipi oba birim örgütlenmeleri kurmak gibi stratejilerle başkente baskın yaparak iktidarı ele geçirmeye çalıştı. Ancak bu strateji için gerekli olan koşulları yerine getiremedi. Ne seçimlerde marjinal bir parti olmaktan kurtuldu, ne sokaklara tam olarak hakim olabildi ne de devletin zor organlarında yeterince kadrolaşabildi. Bu haliyle devrimci yükseliş karşısında olağanüstü rejim biçimlerine açık hale gelen iktidar bloğuna güven veremezdi. Türkiye'de ordu olağanüstü rejim ihtiyacını karşılamak için yeterince meşru ve donanımlı idi. Eğer ordu devrimci yükselişe engel olabilecek olağanüstü rejimi tesis edebilme yetisine sahip olmasaydı, faşizmin ölü belki daha fazla açık olabilirdi.¹³

1980 darbesiyle bu stratejinin sonu gelmiş ve 1990'larda ise bugün bir çok Batı ülkesindeki neo-faşist partilerin başvurduğu seçimle iktidara gelme stratejisine yönelmiştir. Bu strateji Türkeş'in 1990'ların başında dengeli, ılımlı, uzlaştırıcı siyaset üstü devlet adamı olarak takdim edilmeye

¹³ Rıdvan Turan oldukça ufuk açıcı bilgiler ve önermeler içeren yapıtında "Eğer sosyalist hareket, darbeye karşı ciddi bir direniş gösterebilmiş olsaydı, başka bir deyişle eğer askeri darbeler darbe ile toplumsal muhalefeti susturamamış olsaydı o zaman oligarşi, topyekün bir savunma-saldırı sistematiğine yönelerek faşist hareketin militan potansiyeline ihtiyaç duyacak, ya da sorunu askeri-faşist bir diktanın (Faşist Diktatörlük) oluşumuna havale edebilecekti. Bu MHP'nin iktidar perspektifine de uygun bir gidişat olabilirdi" tespitini yapmaktadır (2001: 153)

çalışılmasını içermiş ve egemen medya ve partilerde önemli bir başarı sağlamıştır. Ancak elbette bu başarı, Kürt hareketinin ülke gündemini belirler hale gelmesi, Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla Türk iktidar bloğunun pan-Turanizm'e yönelmesi, merkez sağ partilerinin temsil yeteneğini yitirmeye başlaması gibi nesnel koşulların üzerinde yükseldi. Ülkücü hareket Kürt hareketine karşı savaşan devlet organlarında etkinlik kazanabiliyor, Türkeş ise Demirel'in Orta Asya gezilerinde özel konuk olarak çağrılıyordu. Burada seçime dayalı stratejinin ön plana çıkması, parlamento dışı potansiyellerinin gözden kaçırılmasına yol açmamalıdır. MHP paramiliter örgütlerini arkasında önemli bir güç olarak tutmaya devam etmektedir.

İktidar bloğu ve MHP'nin stratejileri bağlamında Türk faşizmini değerlendirmek sadece MHP türü siyaseti dönemselleştirmenin ötesinde açılımlar sağlayacaktır. Bu kısa yazıda bu açılımların bütün boyutlarıyla hakkının verilemeyeceği açıktır. Bu mütevazı çalışma bu perspektife dayanarak daha kapsamlı çalışmaları teşvik edebilirse işlevini görmüş sayılmalıdır¹⁴. İktidar bloğu ve faşizmin iktidarı ele geçirme stratejileri üzerine yoğunlaşmak, toplumsal formasyondaki nesnel ve öznel koşulların çeşitli veçheleriyle birlikte bir bütünlük içinde ele alınmasını sağlayabilir. Ne faşizmin stratejileri, ne iktidar bloğunun bileşenleri, ne ordu hep orada bir yerlerde duran kendilikler olarak düşünülmelidir. Bunlar sürekli olarak siyasi sınıf mücadeleleriyle biçimlenirler.

Bugün Türkiye'deki faşizm konusunda, MHP'nin sadece küçük burjuvazinin temsilcisi bir parti olduğu, Türkiye'deki iktidar bloğunun yapısı nedeniyle önünün kapalı olduğu, onun Türkiye'de ceberut devletin veya ordunun sadece bir uzantısı olduğu gibi düşüncelere kapılmak kadar ölümcül ve

¹⁴ Bu perspektiften incelenebilecek boyutlardan bazıları şunlar olabilir: 1) Türkiye'de faşizmin stratejilerini şekillendirmede anti-faşist mücadelenin etkisi nasıl olmuştur? Sosyalist gruplar ne tür karşı-stratejiler geliştirmiş ve bunlar ne ölçüde etkili olmuştur? 2) MHP ve diğer faşist partilerde sınıfsal konularından kaynaklanan özel bir inorganiklik vardır. Bu parti bir yanda büyük burjuvazinin çıkarlarına hizmet ederken bir yandan da alt sınıfları harekete geçirir. Bu inorganiklik, lider kültürü, partinin hiyerarşik örgütlenmesi vs gibi araçlarla etkisizleştirilmeye çalışılır. Bu açıdan Türk faşist hareketinin gelişimi ve çelişkileri nasıl oluşmuştur? 3) Türk faşizmi Türkiye'nin bağımlı bir ülke olmasından kaynaklı olarak çeşitli özellikler kazanmıştır. Bunlar başka ülkelerin faşist hareketleriyle karşılaştırıldığında açığa çıkarılabilir. 4) Türkiye'deki olağanüstü rejimlerin baş aktörü olan ordu ile faşizmin ilişkisi tarihsel olarak nasıl gelişmiş ve dönüşmüştür? 5) Faşizmin stratejilerinde, militarist bir savaş kültürünü ve korku toplumunu egemen kılarak, anti-faşist güçleri yıldırmaya çalışmak temel önemdedir. Türkiye'deki egemen kültürü ve onun popüler görünümünü biçimlendirmede faşizmin ne tür etkileri olmuştur? Faşist kültürün yayılma araçları ne tür farklılaşmalar yaşamıştır? 6) MHP bugün Avrupa'daki neo-faşist partiler gibi parlamentarist bir stratejiyi uygulamaktadır. Ancak başta Ülku Ocakları olmak üzere parlamento dışı örgütlenmeleri hala güçlü bir şekilde ayakta. Bunlarda ne tür dönüşümler olmuştur? Partile ilişkileri nasıl kurulmaktadır ve ne tür yönelimleri vardır? 7) Geleneksel aydınların ve egemen medyanın faşizme bakışında ne tür değişiklikler olmuştur? Ayrıca burjuva partilerin faşist hareketlerle ilişkileri nasıl gelişmiştir?

tehlikeli hataların olmayacağını düşünüyorum. Anti-faşist mücadeleyi ciddiye almayanların İtalya Komünist Partisi Genel Sekreteri Antonio Togliatti'nin 1935'de özeleştiri içeren değerlendirmesinde kendilerinden bir parça bulacaklarını umuyorum: "...dikkatimizi yalnızca eski burjuva siyasal kuruluşlarının faşizmin ilerlemesine karşı koyuşları üstünde topladık; daha o zamanlar, bütün bu direnişlerin hemen karşı konulmaz bir 'siyasal bunalım' koşullarını yaratma noktasına dek varması gerektiğini düşündük; ve bu arada faşizmin üstünlüğünü sarsabilecek kesin ögenin ancak yığınların anti-faşist savaşımı olabileceğini unuttuk" (1995: 166).

Kaynakça

- Ağaoğulları, Mehmet Ali. (1987). "The Ultrnationalist right", içinde (Derl.) Irwin Cemil Schick and E. Ahmet Tonak. *Turkey in Transition: New Perspectives*. Oxford University Press: New York.
- Akar, Attila Hangi Türkeş/Hangi MHP? *Takvim*. 01. 08. 1995.
- Aksu, Ömer Alparslan. (1996). "Türk Dünyası, Türkiye ve Süper Güçler". içinde *Parti İçi Eğitim Faaliyetleri-1*. MHP Genel Merkezi: Ankara.
- Altaylı, Enver, Görevimizi yapacağız *Hergün* 21 Eylül 1979.
- Arslan, Emre (2000a) "MHP'yi Konumlandırmak: Hegemonik İlişkiler ve Mücadeleler". *Mürekkep* Bahar.
- Arslan, Emre (2000b) "Neo-Faşizm'in Türkiye Versiyonu Olarak MHP". *Birikim* Mayıs.
- Arvasi, Seyyid Ahmet. Devlet Nerede? *Hergün* 21 Eylül 1979.
- Bora, Tanıl. (1994) . *Devlet, Ocak, Dergah*. İletişim yayınları: İstanbul.
- Cheles, Luciano (ed.) (1991). *Neo-Fascism in Europe*. Longman: London.
- Darendelioglu, İlhan. (1968). *Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri*, Tokar Yayınları: İstanbul.
- Yavuz Donat, "Başbuğ'dan Sonra" *Milliyet* 8.4.1997.
- Erdem, Tarhan. Seçim Sonuçları. *Radikal* 20. 4. 1999.
- Evren, Kenan. (1994) *Zorlu Yıllarım 1*, Milliyet yayınları: İstanbul.
- Flood, Christopher. (1998). "Organising Fear and Indignation" içinde (Derl.) Richard Golsan. *Fascism Return: Scandal, Revision, and Ideology since 1980* University of Nebraska Press: Lincoln and London.
- Golsan, Richard. (1998). "Introduction", içinde (Derl.) Richard Golsan, *Return of Fascism: Scandal, Revision, and Ideology since 1980* University of Nebraska Press: Lincoln and London.
- Guibernau, Montserrat. (1996). *Nationalisms: The Nation-State and Nationalism in the Twentieth Century*, Polity Press: Cambridge.

- Karpat, Kemal . (1959). *Turkey's Politics: the Transition to a Multi-Party System.*, Princeton University Press: Princeton.
- Keyder, Çağlar. (1979) "The Political Economy of Turkish Democracy ".*New Left Review*, No:115.
- Kozanoğlu, Can. (1995). *'Pop Çağı Ateşi'*. İletişim yay: İstanbul.
- Kürkçü, Ertuğrul (Derl.) (1988). *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, İstanbul: İletişim yayınları. s: 2216-2267.
- Landau Jacob, (1974). *Radical Politics in Modern Turkey*. E.J. Brill: Leiden.
- Landau, Jacob. (1981) *Pan-Turkism in Turkey*, Hurst pub. :London.
- Nairn, Tom. (1981), *The Break-up of Britain: Crisis and Neo-Nationalism*, Verso: London.
- Neocleous. Mark.(1997). *Fascism*. Open University Press.: Birmingham.
- Öznur Hakkı, (1999) *Ülkücü Hareket: Teşkilatlar ve Mücadeleler 2*. Alternatif: Ankara.
- Parlar, Suat. (1996). *Osmanlıdan Günümüze Gizli Devlet*, Spartaküs yay: İstanbul.
- Pekmezci Necdet - Büyükyıldız Nurşen, *Ülkücüler: Öteki Devletin Şehitleri*, Kaynak: İstanbul.
- Poulantzas. Nicos (1980) *Faşizm ve Diktatörlük*, çev: Ahmet İnsel, Birikim: İstanbul.
- Poulton, Hugh. (1997) *Top Hat, Grey Wolf and Crescent*. Hurst & Company, London.
- Sabah*. 21 Kasım 1998.
- Sakalioğlu. Ümit Cizre. (1993). *AP-Ordu İlişkileri*. İletişim yayınları: İstanbul.
- Savran, Sungur (1992). *Türkiye'de Sınıf Mücadeleleri-1*, Kardelen yayınları: İstanbul.
- Savran, Sungur (2000). "Bir ağaç gibi tek ve hür ve bir oman gibi kardeşçesine Enternasyonalizm", içinde (Derl.) Kemal Ülker, *Kızıl Elma Karlı Elma-Avrasya'da Yaklaşan Felaket ve Türkiye*, Özne yayınları: İstanbul.
- Sarıbay, Ali Yaşar, (1985). *Türkiye'de Modernleşme, Din ve Parti Politikası: MSP Örnek Olayı*, Alan yay: İstanbul.
- Schnapp, Jeffrey. (1998). "Fascism after Fascism," içinde (Derl.) Richard Golsan, *Fascism Return: Scandal, Revision, and Ideology since 1980* University of Nebraska Press: Lincoln and London.
- Sezgin, Ümit, (1987). *Aydınlanmamış Cinayetler*. İletişim yayınları.:İstanbul.
- Soucy, Robert. (1998), The Debate Over French Fascism, içinde (Derl.) Richard Golsan, *Fascism Return: Scandal, Revision, and Ideology since 1980* . University of Nebraska Press: Lincoln and London.
- Soytemiz, İsmail. (1989). "Türkiye'de Sivil Faşist Hareketin Askeri Stratejisi" içinde (Derl.) Ertuğrul Kürkçü. *Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi*, İstanbul: İletişim yayınları. s: 2338-9.
- Taylak, Muammer (1996) *Alparslan Türkeş'in Türk Demokrasi Hayatında 30. Yılı* Hamle Basın-Yayın: İstanbul.
- Taylan, Tuğrul (1984). "Capital and State in Contemporary Turkey" Khamsin (11).

Togliatti, Antonio (1995) *Faşizm Üzerine Dersler*, çev: Şiar Yalçın-Yüksel Demirekler Bilim ve Sosyalizm Yayınları: Ankara.

Turan, Rıdvan, (2001) *Kurt Kapanı: Türkiye'de Faşizm Ütopya*: Ankara.

Türkeş, Alparslan. (1979), *Dış Politikamız ve Kıbrıs* Orkun yayınları :İstanbul.

Türkeş, Alparslan. (1995a). *Yeni Ufuklara Doğru*, Kamer yayınları :İstanbul.

Türkeş, Alparslan. (1995b). *1944 Milliyetçilik Olayları*, Kamer Yayınları İstanbul.

Türkeş, Alparslan. 'Konuşmalar' içinde Cemal Anadol. (1995c). *Alparslan Türkeş. MHP ve Bozkurtlar*, Kamer yay: İstanbul: s: 92-130.

Türkeş, Alparslan. (1995d). "MBK'de Üç Kategori" içinde Cemal Anadol. *Alparslan Türkeş, MHP ve Bozkurtlar*, Kamer yayınları.: İstanbul.

Ülker, K. (2000). *Kızıl Elma Kanlı Elma-Avrasya'da Yaklaşan Felaket ve Türkiye*, Özne yayınları: İstanbul.

Ülkü, İrfan.(1995). *12 Eylülde Ülkücüler*, Kamer Yayınları: İstanbul.

Wolin, Richard. (1998). 'Designer Fascism', içinde (Derl.) Richard J. Golsan *Fascism Return: Scandal, Revision, and Ideology since 1960* University of Nebraska Press: Lincoln and London.

Yaşarbaş, Enver. (1996). *Ülkücünün El Kitabı*, Kamer yayınları: İstanbul.